

Conceptual metaphors referring to guiding signs: A case study of the Minaret in Nahj al-Balagha

Shaban Nosrati¹ | Iman Modarres Gharavi²

1. Assistant Professor, Department of Methodology and Epistemological Foundations of Kalam, Research Institute of Ahl al-Bayt Theology, Research Institute for the Holy Quran and Hadith, Qom, Iran.

E-mail: nosrati.s@riqh.ac.ir

2. PhD Candidate in Nahj al-Balagha Studies, University of Quran and Hadith, Qom, Iran (Corresponding Author).

E-mail: Imgharavi59@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received
2025/02/17
Received in
revised form
2025/04/30
Accepted
2025/05/02
Published online
2026/09/02

Keywords:

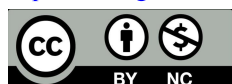
Nahj al-Balāgha;
minār; *manāra*;
conceptual
metaphor;
cognitive
linguistics;
guidance;
deviation.

ABSTRACT

This study, adopting a cognitive linguistics approach and focusing on conceptual metaphor based on the theory of Lakoff and Johnson, examines the metaphorical uses of *minār* and *manāra* in *Nahj al-Balāgha*. Conceptual metaphor serves as a powerful tool, conveying abstract concepts through tangible ones, thereby aiding in a deeper understanding of the words of Imam Ali (AS). The results indicate that *minār* symbolizes guidance and enlightenment, with the Prophet Muhammad (SAW), Imam Ali (AS), the Ahl al-Bayt (AS), and Islam itself being portrayed as guiding minarets. These metaphors highlight characteristics such as visibility, illumination, and the demarcation of divine boundaries. Recognizing the minaret of guidance helps in maintaining the path of piety and preventing misguidance. Factors such as the erosion of the minaret during the era of ignorance, materialism, and sedition are identified as primary obstacles to guidance. By analyzing metaphorical mappings, this research explores the role of the minaret in the signs of guidance and demonstrates that conceptual metaphors contribute to a deeper comprehension of the concepts in *Nahj al-Balāgha*.

Cite this article: Nosrati, SH.; Modarres Gharavi, I. (2026). Conceptual metaphors referring to guiding signs: A case study of the Minaret in Nahj al-Balagha, *Zehn*, 27 (2), 103-133.

<https://doi.org/10.22034/zehn.2026.2053715.2093>

©The Author(s). **Publisher:** Research Institute for Islamic Culture and Thought

DOI: <https://doi.org/10.22034/zehn.2026.2053715.2093>

Extended Abstract

Introduction

Conceptual Metaphor Theory, principally developed by George Lakoff and Mark Johnson, provides a cognitive framework for explaining how abstract concepts are understood through concrete and experiential domains. From this perspective, metaphor is not merely a rhetorical device but an important mechanism through which human beings conceptualize abstract experiences. Conceptual metaphors establish systematic mappings between a concrete source domain and a more abstract target domain. Examining metaphorical expressions in religious texts can therefore contribute to a deeper understanding of the conceptual structures through which theological and ethical concepts are represented.

Nahj al-Balagha contains numerous expressions in which abstract concepts such as guidance and deviation are conceptualized through concrete experiences. Among these expressions are *minār* and *manāra*. In their lexical meanings, these terms are associated with a structure or sign that can be seen from a distance, provides light, assists travelers in finding their way, and may mark the boundaries of a particular place. These characteristics provide the experiential basis for conceptualizing abstract religious guidance.

The present study aims to identify and analyze the conceptual metaphors associated with *minār* and *manāra* in Nahj al-Balagha. Its main question is how the concepts of guidance and deviation are represented through these expressions and how the mappings between the physical characteristics of a *minār* and the abstract domain of guidance contribute to the understanding of these concepts.

Methods

The study employs a qualitative approach based on metaphor analysis. The occurrences of *minār* and *manāra* in Nahj al-Balagha were examined within the framework of Conceptual Metaphor Theory. The analysis first identifies the concrete characteristics of *minār/manāra* as the source domain and then determines their systematic correspondences with concepts in the target domain.

Lexical sources and commentaries on Nahj al-Balagha were also consulted to clarify the meanings and functions associated with these terms. The analysis focuses particularly on visibility, illumination, orientation, boundary marking, and prevention of getting lost as features transferred from the concrete domain of the *minār* to the abstract domain of religious guidance.

Results

The findings show that *minār* functions as a coherent source domain for

conceptualizing guidance. Its visibility from a distance corresponds to the recognizability and public accessibility of the sources of divine guidance. Its illumination corresponds to the function of guidance in making the path of truth clear. Its role in navigation is mapped onto directing human beings toward the correct path and preventing them from becoming lost. Its function in marking boundaries corresponds to the role of religion in distinguishing the boundaries of truth from deviation.

Within this conceptual structure, several entities are represented as *minārs* of guidance. The Prophet Muhammad is described as a clear *minār* of the religion of God. This metaphor highlights his function as a visible and reliable source of orientation for those seeking divine guidance. The metaphor is also applied to Imam ‘Alī and the Ahl al-Bayt, who constitute reliable points of reference through which the path of religious guidance can be recognized. Islam itself is likewise conceptualized as a *minār*: just as a *minār* identifies boundaries and provides orientation, Islam distinguishes the boundaries of the divinely approved religion from deviations and directs human beings toward the path approved by God.

An important finding concerns the relationship between recognizing the *minār* and piety. In Nahj al-Balagha, people of piety are characterized by their ability to recognize the signs of the path. Recognizing the *minārs* of guidance enables them to remain attentive to the correct path and avoid deviation. Conversely, those who fail to recognize or attend to these signs become vulnerable to deviation. The metaphor therefore connects seeing the sign, recognizing the path, following the correct direction, and remaining on the path of piety.

The study also identifies factors that obstruct the guiding function of the *minār*. Before the Prophet's mission, the period of ignorance is described as a condition in which the *minār* of guidance had become worn, making it difficult for people to distinguish true religion from deviations. Worldliness and excessive immersion in material pleasures can diminish insight and divert attention from the sources of guidance. Another important obstacle is *fitna*, which is conceptualized as dust obscuring the *minār* from view. Although the *minār* remains substantial, *fitna* can conceal it and make the correct path difficult to recognize, leading people toward deviation and transforming certainty into doubt.

Conclusion

The metaphorical use of *minār* and *manāra* in Nahj al-Balagha forms a systematic conceptual network grounded in spatial navigation. By mapping physical landmarks onto spiritual concepts, the text presents divine guidance as visible, structured, and accessible, while underscoring the believer's responsibility to remain attentive to these signs.

استعاره‌های مفهومی ناظر به نشانه‌های هدایت

مطالعه موردی منار در نهج البلاغه

شعبان نصرتی^۱ | ایمان مدرس غروی^۲

۱. استادیار، گروه روش‌شناسی و مبانی معرفتی دانش کلام، پژوهشکده کلام اهل بیت (علیهم‌السلام)، پژوهشگاه قرآن و حدیث قم، قم، ایران.

E-mail: nosrati.s@riqh.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری رشته علوم نهج البلاغه دانشگاه قرآن و حدیث (نویسنده مسئول).

E-mail: Imgharavi59@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۱۱/۲۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۲/۱۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۲/۱۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۷/۰۲

واژگان کلیدی:

نهج البلاغه، منار، منارة،

زبان‌شناسی شناختی، استعاره

مفهومی.

این پژوهش با رویکرد زبان‌شناسی شناختی و تمرکز بر استعاره مفهومی بر مبنای نظریه لیکاف و جانسون، کاربردهای استعاری «منار» و «منارة» در نهج البلاغه را بررسی کرده است. استعاره مفهومی به عنوان ابزاری قدرتمند، مفاهیم انتزاعی را از طریق مفاهیم ملموس انتقال می‌دهد و به درک عمیق‌تر کلام امام علی (علیه السلام) کمک می‌کند. نتایج نشان می‌دهد منار نمادی از هدایت و روشننگری است و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، امیرالمؤمنین (علیه السلام)، اهل بیت (علیهم‌السلام) و دین اسلام به عنوان منارهای هدایت معرفی شده‌اند. این استعاره‌ها ویژگی‌هایی مانند نمایان بودن، روشنی‌بخشی و مشخص کردن مرزهای الهی را برجسته می‌کنند. شناخت منار هدایت به حفظ مسیر تقوا و جلوگیری از گمراهی کمک می‌کند. عواملی مانند مندرس شدن منار در دوران جاهلیت، دنیاپرستی و فتنه، موانع اصلی هدایت هستند. این پژوهش با تحلیل نگاشت‌های استعاری، نقش منار را در نشانه‌های هدایت بررسی کرده و نشان می‌دهد که استعاره‌های مفهومی به درک عمیق‌تر مفاهیم در نهج البلاغه کمک می‌کنند.

استناد: نصرتی، شعبان؛ مدرس غروی، ایمان (۱۴۰۵). استعاره‌های مفهومی ناظر به نشانه‌های هدایت مطالعه موردی منار در نهج البلاغه،

<https://doi.org/10.22034/zehn.2026.2053715.2093>

ذهن، ۲۷ (۳)، ۱۳۳-۱۰۳.

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

© نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/zehn.2026.2053715.2093>

مقدمه

استعاره مفهومی به عنوان یکی از دستاوردهای نوین در حوزه علوم شناختی، نقش به سزایی در درک و شناخت مفاهیم انتزاعی و غیر ملموس ایفا می کند. این رویکرد با تبیین چگونگی ساختاردهی و فهم مفاهیم انتزاعی از طریق تجربیات ملموس و محسوس، دریچه ای نو به سوی شناخت عمیق تر این مفاهیم می گشاید. به عبارت دیگر استعاره مفهومی با ارائه چارچوبی برای تحلیل و تفسیر چگونگی بازنمایی مفاهیم انتزاعی در قالب استعاره های زبانی و شناختی، امکان فهم دقیق تر و جامع تر این مفاهیم را فراهم می سازد.

بیان مسئله

یکی از عرصه های مهم که در آن استعاره مفهومی می تواند نقش آفرینی کند، حوزه مطالعات دینی و متون مقدس است. **نهج البلاغه** به عنوان یکی از متون برجسته ادبی و دینی، سرشار از مفاهیم عمیق و پیچیده ای است که رسیدن به فهمی عمیق تر از آن از طریق ابزارهای جدید ضروری می نماید. استعاره های مفهومی به عنوان ابزاری قدرتمند می توانند در این مسیر راهگشا باشند و با آشکار ساختن ساختار شناختی و نحوه بازنمایی این مفاهیم در قالب استعاره ها، به فهم عمیق تر و دقیق تر **نهج البلاغه** کمک کنند. درک درست از استعاره های مفهومی به ما کمک می کند تا از سطح ظاهری و تحت اللفظی عبارات **نهج البلاغه** فراتر رفته و به عمق معنا و منظور واقعی آن دست یابیم. با تحلیل استعاره های به کار رفته در این متن گران سنگ، می توانیم به بینش عمیق تری از جهان بینی، اندیشه ها و آموزه های امام علی (علیه السلام) دست پیدا کنیم. درک و تحلیل استعاره های مفهومی در **نهج البلاغه** می تواند ما را در مسیر فهم عمیق تر و همه جانبه تر این اثر ارزشمند یاری رساند و به کشف زوایای پنهان و ناگفته آن رهنمون سازد. این مقاله با تمرکز بر اهمیت استعاره مفهومی در شناخت مفاهیم انتزاعی و غیر ملموس، به بررسی نقش این رویکرد در فهم عمیق تر **نهج البلاغه** می پردازد.

یکی از واژه هایی که در متون روایی و به خصوص **نهج البلاغه** مورد استفاده قرار گرفته است واژه منار است که در بیشتر این کاربردها، به امر هدایت و ضلالت اشاره دارد. پرسشی که این پژوهش به آن می پردازد این است که «استعاره های مفهومی مرتبط با هدایت و ضلالت چگونه در کاربردهای «منار» و «منارة» در متن **نهج البلاغه** بازنمایی می شوند و چه ارتباطی بین این بازنمایی ها و فهم مخاطب از مفاهیم هدایت و ضلالت وجود دارد؟» پاسخ به این پرسش می تواند در گسترش فهم و تعمیق مفاهیم هدایت و ضلالت در **نهج البلاغه** مؤثر بوده و درک بهتری از زبان

دین را ایجاد کند.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، کیفی و مبتنی بر تحلیل استعاره‌ای است. در این راستا، ابتدا داده‌های مورد نیاز از **نهج البلاغه** استخراج و سپس با استفاده از چارچوب نظری لیکاف و جانسون، به تحلیل چگونگی بازنمایی مفاهیم هدایت و ضلالت در قالب استعاره‌های مفهومی پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

استعاره‌های مفهومی با رویکرد شناختی موجب شده است تا فهم جدید و عمیق‌تری از عبارات امیر مؤمنان در **نهج البلاغه** ایجاد کند و این امر در مقالات متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. از جمله این مقالات می‌توان به مقاله «بررسی و تحلیل استعاره‌های شناختی **نهج البلاغه** در حوزه دنیا و آخرت» (بهار ۱۳۹۷) که توسط سیداکبر غضنفری، مهری قادری بیباک و محمد جنتی‌فر در مجله پژوهش‌های **نهج البلاغه** منتشر شده است. «استعاره‌های مفهومی «بهشت» در خطبه‌های **نهج البلاغه**» (پژوهش موردی از منظر زبان‌شناسی شناختی) (۱۳۹۷) اثر عارفه داودی و پروین بهارزاده، «مفهوم‌سازی نفس در خطبه‌های **نهج البلاغه** بر مبنای استعاره مفهومی» (۱۴۰۱) اثر صغری فلاحتی و مریم اطهری‌نیا که در همین مجله منتشر شده است. براساس بررسی منابع و مطالعات انجام شده توسط نویسندگان، موضوع مقاله حاضر تاکنون در هیچ اثری مورد بررسی قرار نگرفته و با توجه به اهمیت موضوع و همچنین گسترده بودن کاربرد آن در **نهج البلاغه**، بررسی آن ضروری به نظر می‌رسد.

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. استعاره مفهومی

استعاره (Metaphor) برای بیشتر مردم، ابزاری برای تخیل شاعرانه و شکوفایی بلاغت و یک موضوع فراطبیعی در مقابل موضوع طبیعی زبان تلقی می‌شود. علاوه بر آن استعاره معمولاً به عنوان یک ویژگی زبانی دیده شده و نه موضوعی که به فکر و رفتار مرتبط باشد (Lakoff and Johnson, 1980, p.3). استعاره را در دورویکرد کلاسیک و مدرن می‌توان بررسی کرد. در دیدگاه کلاسیک، استعاره به عنوان شیوه بیان بدیع و شاعرانه تعریف می‌شود که طی آن یک یا چند واژه موجود برای یک مفهوم را خارج از معنای قراردادی برای بیان مفهومی مشابه

به کار می گیرند، اما استعاره در رویکرد زبان شناسی شناختی، نشئت گرفته از تفکر بشری است (قائم‌نیا، نصرتی و فریدی خورشیدی، ۱۳۹۹). باید توجه داشت که استعاره در دیدگاه شناختی و دیدگاه بلاغی متفاوت است. در دیدگاه بلاغی به استعاره به عنوان صنعت ادبی نگاه می شود و از کارکرد زیبایی شناختی و بلاغت برخوردار است، در حالی که در نگاه شناختی، کارکرد استعاره بسیار فراتر از ابلیغیت و تأثیرگذاری بوده است (نصرتی و رکعی، ۱۴۰۰، ص ۱۱۳). زمانی که می گوئیم بخش عظیمی از پردازش تفکر انسانی استعاری است، به این معناست که سیستم مفهومی انسان، به طور استعاری شکل گرفته و تعریف می شود (Lakoff and Johnson, 1980, p.6). در رویکرد شناختی، استعاره از ویژگی های عملکرد ذهن در نظر گرفته می شود (افراشی و افخمی ستوده، ۱۳۹۶) و انسان به سبب ساختار استعاری ذهن می تواند به موضوعات انتزاعی بیندیشد و درباره آن ها صحبت کند (افراشی، ۱۳۹۵). اهمیت استعاره تا آنجا پیش می رود که ای ال دکترو ادعا می کند ظهور و توسعه تمدن ها، پیشرفت تدریجی استعاره ها است (آنتونی جی ان جاج، ۱۳۹۳، ص ۶۲).

عبارات استعاری در زبان بسیار پرتکرار هستند. بعضی پژوهش ها نشان می دهد که از هر یکصد کلمه، بین سه تا هجده بار از استعاره استفاده می شود (Cameron and Stelma, 2007). نظریه استعاره مفهومی (Conceptual Metaphor Theory) (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰) به خوبی از شواهدی از الگوهای استعاری رایج در زبان استفاده کرده است تا وجود استعاره های مفهومی را پیشنهاد کند. استعاره های مفهومی در سطح ذهن بررسی می شوند و همگی آن ها بازنمود زبانی نمی یابند، بلکه در فرهنگ، هنر، آداب و نمادها نیز بازنمود پیدا می کنند. زبان شناسان به دنبال کشف نحوه عملکرد استعاره های ذهنی از طریق بازنمودهای زبانی آن اند (افراشی و افخمی ستوده بهار، ۱۳۹۶).

هر استعاره مفهومی دارای یک حوزه مبدأ، یک حوزه مقصد و یک نگاشت از حوزه مبدأ به مقصد است (Lakoff and Johnson, 1980). در استعاره مفهومی برای نشان دادن ارتباط دو حوزه، از قضیه «حوزه مقصد همان حوزه مبدأ است» استفاده می کنیم (قائم‌نیا، نصرتی و فریدی خورشیدی، ۱۳۹۹). یک حوزه، مفاهیم خود را ارائه می دهد که آن را حوزه مبدأ نامیده و حوزه دیگر مفاهیم ارائه شده را دریافت می کند که به آن حوزه مقصد می گوئیم. حوزه مبدأ معمولاً عینی تر و ملموس تر از حوزه مقصد است که در مقایسه با حوزه مبدأ معمولاً انتزاعی تر و ذهنی تر است (افراشی، حسامی و کریستینا سالاس، ۱۳۹۱). حوزه مبدأ به حوزه مقصد از طریق یک نگاشت روشمند (Systematic Mapping) ارتباط برقرار می کند، به طوری که یک حوزه مقصد (مانند زندگی) با توجه به یک حوزه مبدأ (مانند سفر) درک می شود. از این منظر، عبارت استعاری «به

راهنمایی در زندگی‌ام نیاز دارم»، تجلی زبانی استعاره مفهومی «زندگی یک سفر است» اشاره می‌کند. در اینجا استعاره به درک و تجربه یک موضوع انتزاعی نظیر زندگی، براساس موضوع ملموس دیگری نظیر سفر کمک می‌کند (Lakoff and Johnson, 1980, p.5).

در مثال دیگری که زُلْتان کووسیز (ZOLTÁN KÖVECSES, 2010) در کتاب خود به آن اشاره می‌کند، از استعاره مفهومی «مطالب، غذا هستند» استفاده شده است. تمام محتوای این مقالات به صورت خام مطرح شده است که نیاز است بیشتر پخته شود. حقایق بسیار زیادی در اینجا هست که باید آن‌ها را هضم کنم؛ او کتاب را بلعید، این غذای فکر است و بگذار این مطلب مقداری پخته‌تر شود (Kövecses, 2010, p.v) نمونه‌ی زبانی استعاره ممکن است از زبانی به زبان دیگر فرق کند؛ به عنوان مثال در زبان انگلیسی عبارت Stew Over به معنی پختن آهسته است و وقتی گفته می‌شود “let me stew over that for a while” منظور این است که اجازه بدهید مقدار بیشتری روی این موضوع تأمل کنم، اما این استعاره در زبان فارسی به این شکل دارای مفهوم نیست.

۱۱۱

ذهن

استعاره‌های مفهومی ناظر به نشانه‌های هدایت...

باید توجه داشت که صرف ارتباط برقرارکردن میان فضاها به معنای استعاری بودن نیست. استعاره مفهومی در صورتی پیدا می‌شود که علاوه بر ارتباط برقرارکردن میان دو فضا، مفاهیم یک فضا، در قالب مفاهیم فضای دیگر بیان شود؛ بنابراین برای تحقق استعاره بدین معنا، اولاً باید دو فضای ذهنی در کار باشند که میان آن‌ها ارتباطی در کار باشد، ثانیاً مفاهیمی متعلق به یکی در قالب دیگری بیان شود و شباهت‌های معرفت‌شناختی و وجودشناسی میان آن‌ها در کار باشند (قائم‌نیا، ۱۴۰۱، ص ۲۲).

استعاره نقش‌های متفاوتی در زبان دارد: نقشی معناشناختی در خلق مفاهیم جدید برای واژه‌ها، نقشی شناختی در گسترش درک ما براساس قیاس و نقشی کاربردشناختی که هدفش ارائه ارزش‌گذاری است. این جنبه‌های به هم پیوسته استعاره بر این نکته دلالت دارند که استعاره، عرصه‌ای پیچیده و نیازمند توجه دقیق است؛ به این دلیل که استعاره دارای ظرفیت برانگیختن احساسات است و اغلب در زبان با نقش اقتناعی به کار برده می‌شود. همچنین بعضی افراد از این دیدگاه که استعاره بر عقاید سیاسی و اجتماعی زیربنایی ما اثری به سزا دارد طرفداری می‌کنند. این مؤید نقش محوری و نه حاشیه‌ای استعاره‌ها در علوم اجتماعی و انسانی است (چارتیس بلک، ۱۳۹۷، ص ۳۷).

۱-۲. نگاشت

برای این‌که در استعاره مفهومی بتوان حوزه مقصد را براساس حوزه مبدأ درک کرد، مجموعه‌ای از

تناظرهای روشمند (Systematic Correspondence) بین مبدأ و مقصد وجود دارد؛ به این معنا که عناصر مفهومی تشکیل دهنده مبدأ، با عناصر تشکیل دهنده مقصد مطابقت دارند. به مجموعه این تناظرها نگاشت (Mapping) گفته می‌شود (Kövecses, 2010, p.v). نگاشت «منزلت بالاست» را در نظر بگیرید. اکنون به چگونگی کاربرد این نگاشت در این آیه توجه کنید: «وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» (آل عمران، ۵۵). با توجه به این آیه در می‌یابیم که مفهوم برتری جایگاه مؤمنین نسبت به کفار، براساس حوزه مبدأ مکان، درک شده است. مکان دارای ویژگی‌هایی نظیر جهت، فاصله، ارتفاع و اندازه تجربه‌پذیر و ملموس است؛ لذا «مکان» در حوزه مبدأ قابل درک بوده و توسط این مفهوم، برتری جایگاه مؤمن را در نگاشت «منزلت بالاست» درک‌پذیر می‌شود (افراشی و افخمی ستوده، ۱۳۹۶).

در استعاره مفهومی مجموعه‌هایی از تناظرها شکل می‌گیرد که فهم را افزایش می‌دهد. مفاهیم در حوزه مبدأ اساسی بوده و قابل درک هستند و هر یک از آن‌ها به جنبه‌ای از حوزه مقصد اشاره می‌کنند. در مثال «اعمال انسان در دنیا یک تجارت است»، به تناظرهای آن توجه کنید:

جدول ۱: جدول نگاشت استعاره مفهومی اعمال انسان در دنیا یک تجارت است.

مبدأ	نگاشت	مقصد
سود	←	ثواب
زیان	←	عقاب
کالا	←	ایمان
میزان	←	سنجش اعمال
فروشنده	←	انسان
مشتری	←	خداوند

این یک تناظر روشمند یا نگاشت است که ویژگی‌های استعاره مفهومی «اعمال انسان در دنیا یک تجارت است» را مشخص می‌کند؛ بنابراین مفهوم تجارت باعث ایجاد مفهوم نتیجه اعمال در آخرت شده است و آن را تصورپذیر کرده است. در جمع‌بندی می‌توان گفت که نگاشت یک فعالیت ذهنی است که باعث درک حوزه مقصد از طریق حوزه مبدأ شود.

به‌نظر می‌رسد محدودیت اصلی در نگاشت‌های استعاری، فرضیه عدم تغییر (Invariance Hypothesis) باشد؛ به این معنی که نگاشت نمی‌تواند ساختار اصلی حوزه مقصد را نقض کند. این فرضیه به‌نظر می‌رسد که توضیح می‌دهد چرا بیشتر استعاره‌ها فقط جزئی‌اند؛ به‌عنوان مثال استعاره مشهور «زمان ثروت است» به ما اجازه می‌دهد تا در مورد زمان

به عنوان یک کالای ارزشمند که مصرف می شود فکر کرده و صحبت کنیم، اما به صورت محدودی می تواند به حوزه مقصد منتقل شود. من پولم را به شما می دهم و این کاملاً منطقی و امکان پذیر است که از شما درخواست کنم که عین همان پول (حتی اسکناس ها و سکه ها) را به من برگردانید و این برگشت، فقط مبلغ داده شده نباشد. در مقابل اگر من زمانی را برای شما اختصاص دهم، شما نمی توانید عین همان زمان را که شامل ساعت و دقیقه و روز است به من برگردانید، گرچه که می توانید به همان اندازه از زمان خود در روز و ساعتی دیگر به من اختصاص دهید. این محدودیت از ساختار ذاتی حوزه مقصد ناشی می شود؛ زیرا زمانی که گذشته هرگز بر نمی گردد (Barcelona, 2003, p. 4).

۲. ویژگی های حوزه مبدأ منارة، منار

۱۱۳

ذهن

استعاره های مفهومی ناظر به نشانه های هدایت...

آنچه در مورد حوزه مبدأ در استعاره مفهومی اهمیت دارد این است که حوزه مبدأ بایستی عینی، ملموس و حسی باشد تا از مسیر درک حوزه مبدأ، مخاطب توسط نگاشت ها به معنای حوزه مقصد که غیر ملموس و غیر حسی است، دست پیدا کند. واژه منار، مشتق ثلاثی مجرد باب فَعَلَ یَفْعُلُ از ریشه «ن و ر» و بر اسم مکان دلالت دارد. خلیل فراهیدی آن را جمع منارة و به معنای محلی می داند که در آن چراغ (مسرحة) قرار می گرفته است. در گذشته از منار برای راهیابی و هدایت مسیر استفاده می شده است (فراهیدی، ۱۴۰۹ ق، ج ۸، ص ۲۷۶). صاحب بن عباد مناره را محل قرار دادن چراغ تعریف می کند (صاحب بن عباد، ۱۴۱۴ ق، ج ۱، ص ۲۵۰). ابن فارس منارة را بر وزن مفعلة و به عنوان محل روشنایی معنا کرده است و اصل آن را منورة می داند. همچنین همو منار الارض را به معنی حدود یک زمین و نشانه ای برای شناسایی آن می داند و دلیل این نام گذاری را به جهت روشن بودن و واضح بودن معرفی می کند (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق، ج ۵، ص ۳۶۸). راغب اصفهانی مناره را از نور یا نار دانسته و آن را محل قراردادن آتش یا چراغ یا محل گفتن اذان می داند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ص ۸۲۸). زمخشری «اهتدوا بمنار الارض» را هدایت و مسیریابی به وسیله نشانه های روی زمین می داند و منارة را محل قراردادن چراغ معرفی می کند (زمخشری، ۱۹۷۹ م، ص ۶۵۷). ابن اثیر منار را جمع منارة دانسته و آن را علامتی که بین دو حد قرار می دهند معرفی می کند و لذا منار الحرم علامتی است که حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام بر ناحیه حرم قرار داد تا حد و مرز آن مشخص شود. او همچنین به حدیث ابوهریره اشاره می کند که «إِنَّ لِلْإِسْلَامِ صَوِي وَمَنَارًا» و معنی آن را علامات و شرایع اسلام می داند که با آن اسلام شناخته می شود (ابن اثیر، ۱۳۶۷ ق، ج ۵، ص ۱۲۷).

همچنین منارة مسجد نیز از این باب است که مرز مسجد را مشخص کرده و محل اذان و اعلام

نیز هست و براساس آن مسجد شناخته می‌شود. در فرهنگ دهخدا نیز به همین معنا اشاره کرده و اضافه می‌کند که ستون بلندی است که احتمالاً در گذشته بر روی آن چراغی می‌افروختند و به همین سبب به آن منار گفته شده است (دهخدا، ۱۳۷۳).

از جمع‌بندی آنچه در کاربرد لغت منار در منابع کهن لغت به‌دست می‌آید این کاربردها برای منار مورد استفاده قرار گرفته است:

جدول ۲: ویژگی‌های حوزه مبدأ منارة، منار

شناسه	ویژگی حوزه مبدأ
م۱	منارة سازه‌ای بلند بوده که توسط یک سازنده ایجاد شده است.
م۲	بر روی مناره آتش یا چراغ قرار داده می‌شود تا از طریق آن مسیریابی صورت گیرد.
م۳	منارة از دور قابل مشاهده است.
م۴	منارة در کنار دریا، کارکرد چراغ دریایی را داشته است که در عربی معاصر نیز به فانوس دریایی منارة گفته می‌شود. فانوس دریایی، در تاریکی و مه نقش مهم‌تری را ایفا می‌کند. همچنین فانوس دریایی در مشخص کردن جزیره‌ها، صخره‌ها و آبسنگ‌ها که در کشتیرانی خطرناک هستند اهمیت دارند. تاریخچه استفاده از فانوس‌های دریایی به قرن اول میلادی برمی‌گردد. از آنجا که برافراشتن آتش موجب بهبود دیدپذیری آن می‌شد، قراردادن آتش بر روی سکویی به رویه‌ای رایج تبدیل شد که در نهایت به‌شکل‌گیری و توسعه فانوس دریایی انجامید (ترتوی، ۲۰۱۸).
م۵	منارة در خشکی، مرز یک مکان مشخص را مشخص می‌کند. حضرت ابراهیم (علیه السلام) برای مشخص کردن مرز حرم بیت‌الله از منارة استفاده کرده‌اند تا حدود حرم مشخص شود. در این نوع منارة نور قرار داده نمی‌شود و از حیث واضح بودن به آن منارة گفته می‌شود.
م۶	به‌وسیله منارة حدود شهرها و منطقه‌ها مشخص شده و قابل شناسایی می‌شوند.
م۷	برای مشخص کردن مرز و حدود یک زمین و تفکیک آن از زمین مجاور، از منار استفاده می‌شده است. با توجه به اهمیت مساحت زمین و عدم جابه‌جایی محصول کشاورزی آن، منارالارض بایستی طوری ساخته شود که به‌راحتی جابه‌جا نشود. در حدیثی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) وارد شده است که ایشان کسی را که منارالارض را جابه‌جا می‌کند و یا آن را به سرقت می‌برد مورد لعن خداوند خوانده‌اند (کوفی، ۱۴۱۰ق، ص ۳۹۴؛ الأزدی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۱، ص ۱۳۷).
م۸	با توجه به کارکرد م۷، این نوع منارة قابل جابه‌جایی بوده است؛ لذا این جابه‌جایی و اختلال در کارکرد منارة، موجب ظلم و تعدی به حقوق دیگران محسوب می‌شود.
م۹	از همین کاربرد برای مشخص کردن مسیر رسیدن به شهرها نیز استفاده می‌شده است. ابن هیبة در کتاب خود بر شرح صحاح، منارالارض را علامتی معرفی می‌کند که مسافران از طریق آن

شناسه	ویژگی حوزه مبدأ
	راه رسیدن به شهرها را متوجه می‌شوند (الذهلي الشيباني، ۱۴۱۷ ق، ج ۱، ص ۲۷۵).
۱۰م	منارة از جهت کاربرد ۹م، برای کسانی است که در حرکت هستند و ایستایی ندارند.
۱۱م	منارة مسجد، حدود زمین مسجد را مشخص می‌کند.
۱۲م	منارة به جهت بلندی سازه آن، محل اعلان اذان در مسجد هم بعضاً بوده است.
۱۳م	منارة نقش مهمی را در راهنمایی، جهت‌یابی و جلوگیری از گم‌شدن افراد داشته است. گم‌شدن در مسیرهای گذشته، به‌ویژه در مسیرهای بیابانی می‌توانست به مرگ افراد منجر شود؛ لذا منار با جان انسان‌ها در ارتباط بوده است. امروزه نیز چه در مسیرهای بین‌شهری و چه در خیابان‌های درون‌شهری، تابلوها نقش بسیار مهمی در پیدا کردن مسیر صحیح و رسیدن به مقصد دارند. امروزه استفاده از این تابلوها در مسیرهای شهری و بین‌شهری امری رایج است.
۱۴م	منارة برای کسی است که از آن استفاده کند و برای کسی که به آن بی‌توجه است، کاربردی ندارد.
۱۵م	منارة کسی را مجبور به تبعیت از راهنمایی خود نمی‌کند، بلکه انسان عاقل به راهنمایی آن توجه می‌کند.

۳. تحلیل استعاره‌های مفهومی ناظر به منارة، منار (حوزه مقصد)

۳-۱. آنچه منار است

۳-۱-۱. رسول خدا ﷺ منار واضح و روشن دین هستند

سید رضی در مقدمه نهج البلاغه پیامبر اکرم ﷺ را منار واضح دین خدا معرفی می‌کند و این چنین بیان می‌دارد: «والصلاة على رسوله نبي الرحمة وإمام الأئمة وسراج الأمة المنتخب من طينة الكرم وسلالة المجد الأقدم ومغرس الفخار المعرق وفرع العلاء المثمر المورق وعلى أهل بيته مصابيح الظلم وعصم الأمم ومنار الدين الواضحة» (رضی، ۱۴۱۴ ق، ص ۳۳). استفاده از این استعاره توسط سید رضی نشان می‌دهد که استعاره مفهومی مناره برای رسول خدا ﷺ در فرهنگ شیعی تا قرن چهارم نیز جریان داشته است. آنچه در این عبارت نقش پررنگ‌تری دارد، عبارت دین واضح است و این که دین به واسطه رسول خدا ﷺ واضح شده است. این یکی از نگاشت‌های منارة بود (نگاشت ۳م) که از دور قابل شناسایی و تشخیص است. براساس نگاشت ۱م، پیامبر اکرم ﷺ از طرف خداوند مبعوث شده‌اند تا امر هدایت انسان‌ها را برعهده بگیرند. در نگاشت ۲م، بر روی منارة آتش قرار می‌گردد تا از طریق آن مسیریابی انجام شود. خداوند متعال به پیامبر اکرم ﷺ نور علمی داده‌اند که آن نور برای مردمان نورافشانی می‌کند. در نگاشت ۵م و ۶م و ۷م، یکی از

کاربردهای منار الارض، حدود زمین و مرز بین آن را مشخص می‌کرد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مرز بین رضا و غضب خداوند و حدود الهی و مرز دین خداوند را مشخص می‌کنند. مطابق نگاشت ۹م، رسول خدا صلی الله علیه و آله راه رسیدن به خداوند و نزدیک شدن به او را مشخص می‌کنند. همچنین مطابق نگاشت ۱۳م، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله مانع از گم‌گشتگی انسان‌ها در طوفان آزمون‌های الهی و مقابله با شیاطین هستند. همچنین مطابق نگاشت ۱۴م، برای افرادی مثل ابوجهل‌ها که از هدایت رسول خدا صلی الله علیه و آله استفاده نکرده‌اند، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله برای کسانی که بی‌توجه به هدایت او هستند کاربردی ندارند و مطابق نگاشت ۱۵م، رسول خدا صلی الله علیه و آله کسی را مجبور به استفاده از راهنمایی‌های خویش نمی‌کنند و افراد آزاد هستند از این راهنمایی‌ها بهره‌مند شوند یا این‌که نسبت به آن بی‌توجه باشند.

در عبارتی دیگر در خطبه ۱۹۶ امیرالمؤمنین علی علیه السلام بعثت رسول اکرم صلی الله علیه و آله را در شرایطی معرفی می‌کنند که منار روشنگری وجود نداشت و پرچمی هم برپا نبود. «بَعَثَهُ حِينَ لَا عِلْمَ قَائِمٍ وَلَا مَنَارٌ سَاطِعٌ وَلَا مَنَهَجٌ وَاضِحٌ؛ هنگامی پیامبر صلی الله علیه و آله را مبعوث ساخت که نه نشانه‌ای (از دین) برپا و نه چراغ هدایتی روشن و نه طریق حقی آشکار بود» (نهج البلاغه، خ ۱۹۶). منار ساطع در این عبارت، مناری است که نورافشانی می‌کند تا مسیر روشن شود. در واقع دوران جاهلیت، دوران عدم نورافشانی مناره‌های هدایت و نشانه و پرچم‌های افراشته شده جهت نجات از گمراهی توصیف می‌شود.

کسی که می‌خواست در آن دوره هدایت شود نمی‌توانست از نشانه روشنی پیروی کند؛ گرچه آیین ابراهیمی وجود داشته است و شخص پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله براساس آن عمل می‌کردند. در این عبارت ساطع بودن منار، پررنگ شده است. عبارت ساطع به معنی گسترده شده و پخش شدن نور، غبار و یا باد را شامل می‌شود (فراهیدی، ۱۴۰۹ ق، ج ۱، ص ۳۲۰). ابن فارس ساطع را با گوهر معنایی طول شیء و ارتفاع آن توصیف کرده و ساطع الغبار و سطعت الرائحة را بلندشدن و ارتفاع گرفتن آن می‌داند (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق، ج ۳، ص ۷۰). زمخشری نور ساطع را نوری می‌داند که تا آسمان اوج گرفته است و کاربرد ساطع شدن رائحة را از جنبه مجاز می‌داند (زمخشری، ۱۹۷۹م، ص ۲۹۵). با این توضیح می‌توان گفت در دوران جاهلیت، حجت‌های الهی نظیر جناب عبدالمطلب و ابوطالب به‌عنوان منار در جامعه حضور داشته‌اند (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۱۵، ص ۱۱۷)، اما ایشان مأمور به انتشار هدایت نبوده و لذا منار ساطع نبوده و نور هدایت آن‌ها فراگیر و منتشر نمی‌شده است.

مطابق نگاشت ۲م، بر روی مناره آتشی روشن می‌کردند تا افراد به نور آن هدایت شوند. در دوره جاهلیت نبود انبیا الهی موجب می‌شد راه از بیراهه روشن نباشد و انسان‌ها تحت هدایت عام

ولی الله قرار نگیرند. مطابق نگاشت ۵م، در دوره جاهلیت، مرزهای حدود الهی و دین خداوند از بین رفته بود و پرستش بت‌ها جایگزین یگانه‌پرستی آیین ابراهیمی شده بود. براساس نگاشت ۱۳م، در این دوره مسیرهای هدایت از مسیرهای گمراهی قابل شناسایی نبود و همین موجب از بین رفتن بسیاری شده بود.

ابن ابی‌الحدید نیز در توضیح منار ساطع آن را از جهت بلندی انتشار و وسعت آن توضیح می‌دهد (ابن ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ ق، ج ۱۰، ص ۱۷۷). ابن میثم بحرانی لفظ عَلم و منار را در این خطبه، استعاره‌ای برای هدایت به سمت خدا می‌داند و مطلب بیشتری در این عبارت از شرح خود بیان نمی‌دارد (ابن میثم، ۱۴۰۴ ق، ج ۳، ص ۴۳۸). مرحوم خویی در شرح خود بر نهج‌البلاغه، فقط به نگاشت ۱۳م اشاره کرده و این عبارت را استعاره از پیامبران و رسولان الهی می‌داند؛ زیرا ایشان مردمان را به سلوک مسیر آخرت راهنمایی می‌کنند، همان‌طور که توسط منار و اعلام در دنیا، مردم مسیریابی را انجام می‌دهند (خویی، ۱۴۰۰ ق، ج ۱۲، ص ۲۰۹). در سایر شروح نهج‌البلاغه نیز جز توضیح لغتی، گسترش معنایی بیشتری برای این فراز بیان نشده است.

در خطبه ۱۸۵ نیز امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)، پیامبر را برپاکننده «منارالضیاء» خوانده و می‌فرماید: «وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ الصَّفِيُّ وَأَمِينُهُ الرَّضِيُّ ﷺ أَرْسَلَهُ يُوجِبُ الْحُجَجَ وَظُهُورَ الْفَلَاحِ وَإِبْصَاحَ الْمُنْهَجِ، فَبَلَغَ الرِّسَالَةَ صَادِعًا بِهَا وَحَمَلَ عَلَى الْمَحَجَّةِ دَالًّا عَلَيْهَا وَأَقَامَ أَعْلَامَ الْإِهْتِدَاءِ وَمَنَارَ الضِّيَاءِ وَجَعَلَ أُمُرَاسَ الْإِسْلَامِ مَتِينَةً وَعُرَى الْإِيمَانِ وَثِيقَةً؛ وَگواهی می‌دهم که محمد بنده و فرستاده برگزیده و امین مرضی اوست (خداوند). او را برای بیان حجت‌های لازم و پیروزی آشکار (حق بر باطل) و روشن ساختن راه حق فرستاد. او رسالت خود را آشکارا ابلاغ کرد و انسان‌ها را بر مسیر حق قرار داد؛ درحالی‌که راه پیشرفت را به آن‌ها نشان داده بود، پرچم‌های هدایت را برافراشت و نشانه‌های روشن را برپا ساخت، ریسمان‌های (خیمه) اسلام را محکم نمود و دستگیره‌های ایمان را استوار ساخت» (نهج‌البلاغه، خ ۱۸۵). در این عبارت نیز اعلام به‌عنوان جمع عَلم استفاده شده است. واژه اهتدا به معنی طلب درخواست است؛ لذا برای کسی که بخواهد هدایت شود می‌تواند از اعلام هدایت طلب هدایت کند و منار نورانی و روشن برایش قابل دیدن است تا مسیر خود را پیدا کند.

چند نگاه می‌توان به این عبارت داشت. اول این‌که خود پیامبر اکرم ﷺ منار ضیاء هستند و با بعثت ایشان، منار ضیاء حضرتش برپا شده و نورافشانی می‌کند. در نگاه دوم می‌توان «منار ضیاء» را حجت‌هایی دانست که از طرف پیامبر اکرم ﷺ معرفی می‌شوند تا به‌عنوان وصی و جانشین ایشان در امت اسلامی باقی باشند. ایشان همواره به اهل بیت (علیهم السلام) به‌عنوان جانشینان و اوصیا پس از خود

جهت روشننگری و راهنمایی دلالت و هدایت نموده‌اند. در نگاه سوم منار ضیاء حجت‌هایی است که پیامبر از طریق معجزات و علم خویش اقامه می‌کند. ابن میثم در شرح خود از این عبارت دیدگاه سوم را انتخاب کرده و اعلام اهتدا را معجزات و قوانین کلی دین الهی دانسته و منارالضیاء و اقامه آن را ظاهرکردن این معجزات و بیان قوانین برای مردم معرفی می‌کند (ابن میثم، ۱۴۰۴ ق، ج ۴، ص ۱۲۸).

مطابق نگاشت ۱، شخص رسول خدا ﷺ فردی است که منار هدایت را برپا می‌دارد تا مردمان از آن استفاده کنند. همچنین بر اساس ۲م، همان‌طور که بر روی منارة چراغی افروخته می‌شود تا در تاریکی نیز مسیر قابل تشخیص باشد، پیامبر اکرم ﷺ اقامه‌کننده منار روشننگری و هدایت هستند تا براساس آنچه در ۴م گفته شد، منارة موجب راهیابی افراد در گمراهی‌های تاریکی و ظلمات انحراف باشند. براساس ۵م و ۶م، حدود دین خدا توسط رسول اکرم ﷺ اقامه می‌شود تا مرز دینداری از انحراف مشخص گردد و خداوند آن‌طور که مورد رضایت اوست، مورد شناخت و پرستش قرار گیرد.

جدول ۳: نگاشت استعاره مفهومی رسول خدا ﷺ منار روشن و واضح دین هستند.

مبدأ	نگاشت	مقصد
منارة از دور قابل مشاهده است.	←	دین به واسطه رسول خدا ﷺ واضح شده است.
منارة را سازنده‌ای بنا می‌کند.	←	رسول خدا ﷺ از طرف خداوند مبعوث شده‌اند.
بر روی منارة آتش یا چراغ قرار می‌گیرد و مسیریابی در تاریکی را ممکن می‌سازد.	←	نور علم پیامبر باعث می‌شود مردمان از گمراهی نجات یافته و مسیر خود را پیدا کنند.
منارالارض، حدود و مرز زمین را مشخص می‌کند.	←	رسول خدا ﷺ مرز دین خدا را مشخص می‌کند.
منار راه رسیدن به شهرها را نشان می‌دهد.	←	پیامبر خدا ﷺ راه نزدیک شدن به خدا را مشخص می‌کنند
منارة موجب جلوگیری از گم شدن افراد در تاریکی می‌شود.	←	پیامبر اکرم ﷺ مانع گم‌گشتگی انسان‌ها در تاریکی‌ها می‌شود.
افراد می‌توانند به منارة بی‌توجه باشند.	←	افردی مانند ابوجهل ممکن است از هدایت رسول خدا ﷺ استفاده نکنند.
منارة کسی را مجبور به دریافت راهنمایی و مسیریابی نمی‌کند.	←	پیامبر خدا ﷺ کسی را مجبور به دریافت راهنمایی نمی‌کند.

۳-۱-۲. استعاره مفهومی امیرالمؤمنین (علیه السلام) منارالنهار هستند

امیرالمؤمنین (علیه السلام) در معرفی خویش چنین می‌فرماید: «إِنِّي لَمِنْ قَوْمٍ لَا تَأْخُذُهُمْ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَا يَمُوتُ سِيمَاهُمْ سِيمَا الصِّدِّيقِينَ وَكَلَامُهُمْ كَلَامُ الْأَبْرَارِ عَمَّا لَيْلٍ وَمَنَارُ النَّهَارِ مُتَمَسِّكُونَ بِحَبْلِ الْقُرْآنِ يُحْيُونَ سُنَنَ اللَّهِ وَسُنَنَ رَسُولِهِ؛ من از کسانی هستم که در راه خدا از هیچ ملامتی هراس ندارند، از کسانی که سیمایشان سیمای صدیقان و گفتارشان گفتار نیکان است. از کسانی که شب‌ها را با عبادت آباد می‌کنند و (در طریق هدایت مردم) روشنی‌بخش روزهایند، از کسانی که دست به ریسمان قرآن زده و سنت‌های خدا و رسولش را احیا می‌کنند، تکبر نمی‌ورزند و برتری‌جویی ندارند، خیانت نمی‌کنند و فساد به راه نمی‌اندازند، دل‌هایشان در بهشت و بدن‌هایشان در میدان عمل است» (نهج البلاغه، خ ۱۹۲).

این عبارت نشان می‌دهد که امیرالمؤمنین (علیه السلام) یکی از افرادی است که منار هدایت هستند و وظیفه هدایت و روشن کردن مسیر را برای امت اسلامی به‌عهده دارند. در شب که بیشتر مردمان خفته‌اند، این افراد با شب‌زنده‌داری و عبادت و تلاوت قرآن، موجب آبادانی می‌شوند و صبح نیز به هدایت‌گری و دستگیری از گمراهان و منحرفین از مسیر می‌پردازند. این هدایت‌گری و آبادانی با تمسک به ریسمان مستحکم الهی قرآن و احیای سنت‌های الهی و نبوی شکل می‌گیرد. استفاده از عبارت «عماراللیل» و «آبادانی» خود استعاره‌ای است که حوزه حسی و لمسی تبدیل و اصلاح مکانی مخروبه به مکانی آباد را در ذهن تصویرسازی می‌کند و همان‌طور که آبادانی به همراه خود نشاط و برکت و نعمت را به همراه دارد، هدایت و خروج از مخروبه گمراهی، این نعمت و برکت را با خود به همراه می‌آورد. آنچه در این کلام در مورد منار مورد توجه است، منارالنهار است. براساس نگاشت ۱م، امیرالمؤمنین (علیه السلام) نه توسط خود، بلکه به‌وسیله خداوند متعال و رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به جایگاه ولایت رسیده‌اند. در ۳م، مناره از دور قابل دیدن است و منارالنهار نیز این ویژگی را داراست. امیرالمؤمنین (علیه السلام) نیز در بین مردمان روزگار خود به‌عنوان حجت خدا شاخص بوده‌اند. براساس ۵م، علی (علیه السلام) نیز مرزبان دین و حدود الهی هستند و به‌وسیله او مرزهای دین خدا روشن می‌گردد و در این راه از هیچ ملامتی واهمه ندارند. این روشنگری با تمسک به کتاب خدا، سنت‌های خدا و رسولش را احیا می‌کنند. در نگاشت ۸م گفته شد که بعضی از کاربردهای منار می‌توانسته توسط افرادی مورد تعدی و ظلم قرار گرفته و با خراب کردن آن موجب گمراهی دیگران را فراهم سازند. این افراد در کلام حضرت به‌عنوان ملامت‌گران نام برده شده‌اند و آن‌ها سعی دارند روشنگری و راهنمایی حجت خدا را از مسیر خود منحرف کنند، اما ایستادگی حضرت موجب می‌شود هدایت‌گری و مسیرنمایی را به‌خوبی انجام دهند (نگاشت ۱۳م) و این هدایت‌گری برای کسانی

است که از این هدایت استفاده کنند (۱۴م). ابن میثم بحرانی نیز در شرح خود به نگاشت ۱۳م اشاره کرده و منارالنهار را استعاره برای هدایت افراد در مسیریابی محسوس بیان می‌کند (ابن میثم، ۱۴۰۴ق، ج ۴، ص ۳۲۱). خوئی نیز در شرح خود استعاره مسیریابی را برای منارالنهار می‌آورد (خوئی، ۱۴۰۰ق، ج ۱۲، ص ۹۹).

جدول ۴: امیرالمؤمنین و اهل بیت علیهم‌السلام منارالنهار هستند.

مبدأ	نگاشت	مقصد
منارة سازه‌ای بلند بوده که توسط یک سازنده ایجاد شده است.		امیرالمؤمنین علیه‌السلام منصوب از طرف خدا و رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هستند.
مناره از دور قابل مشاهده است.		علی علیه‌السلام در جامعه خود شاخص هستند و قابل دستیابی و استفاده مردم زمان خویش هستند.
منارة در خشکی مرز دو چیز را مشخص می‌کند.		امیرالمؤمنین علیه‌السلام مرزبان دین خدا و حدود الهی هستند.
منارة نقش مهمی در راهنمایی و مسیریابی دارد.		امیرالمؤمنین علیه‌السلام موجب راهنمایی و نمایاندن مسیر هدایت هستند.
منارة برای کسی است که از آن استفاده کند.		علی علیه‌السلام برای کسانی هدایت‌گر هستند که از هدایت ایشان استفاده کنند.
منارة را ممکن است کسی جابه‌جا کند.		ملامت‌گران با ملامت‌کردن قصد در انحراف در هدایت‌گری علی علیه‌السلام دارند.

در ادامه خطبه ۸۷ در معرفی اهل بیت علیهم‌السلام حضرت می‌فرماید: «فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ وَأَنْتَى تُؤْفَكُونَ وَالْأَعْلَامُ قَائِمَةٌ وَالْآيَاتُ وَاصِحَةٌ وَالْمَنَارُ مَنْصُوبَةٌ فَأَيْنَ يَتَاهُ بِكُمْ وَكَيْفَ تَعْمَهُونَ وَبَيْنَكُمْ عِثْرَةٌ نَبِيَّكُمْ؟» کجا می‌روید؟ و رو به کدام طرف می‌کنید، درحالی‌که پرچم‌های حق برپاست، نشانه‌های آن آشکار و چراغ‌های هدایت نصب شده است. شما را به کدام وادی گمراهی می‌برند و چگونه سرگردان می‌شوید، درحالی‌که عترت پیامبران در میان شماست» (نهج البلاغه، خ ۸۷). در این کلام که مکمل کلام قبلی است، عترت پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم نیز در کنار امیرالمؤمنین علیه‌السلام، نقش روشنگری و منار منصوب الهی هستند. خوبی در توضیح عبارت «وَبَيْنَكُمْ عِثْرَةٌ نَبِيَّكُمْ» اهل بیت علیهم‌السلام را مصداق اعلام و آیات می‌داند (خوئی، ۱۴۰۰ق، ج ۶، ص ۱۹۴). ابن ابی‌الحدید منارة را آنچه در زمین برای مسیریابی نصب می‌شود توضیح می‌دهد (ابن ابی‌الحدید، ۱۴۰۴ق، ج ۶/ف ص ۳۷۵).

در این کلام، استعاره حرکت و طی مسیر برای زندگانی به کار رفته است. برخی از افراد در مسیری در حرکت اند که به نشانه‌های آن راه توجه نکرده‌اند و انتهای آن مسیر، تباهی، گم‌گشتگی و انحراف است (نگاشت ۱۴م). منار نصب شده است تا افراد را از این گمراهی نجات دهد و راه صحیح را به ایشان نشان دهد (نگاشت ۱۳م). وجود سه عبارت «اعلام»، «آیات» و «منار» در کنار هم، می‌تواند نشان‌دهنده سه سطح از هدایت در این نگاشت مفهومی باشد. نشانه‌ها و پرچم‌ها افزاشته‌اند و برای همه قابل دیدن و استفاده‌اند. آیات نیز در کنار این نشانه‌ها و پرچم‌ها قابل دقت و راهیابی اند و در بالاترین مرتبه، منار منصوب شده است. این‌که افراد با وجود این سه عنصر حسی که در زندگی روزمره بارها با آن برخورد می‌کنند، به آن توجه نکرده و باز هم مسیر اشتباه را طی می‌کنند، موضوعی است که مورد تذکر و تنبه قرار گرفته است. چگونه است که با وجود عترت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، باز هم مردم به این عترت و نقش هدایت‌گری آن‌ها توجه نمی‌کنند؟ این کلمات در کنار احادیث متواتر نبوی در نقش هدایت‌گری ثقلین در امت اسلامی، به مردم هشدار می‌دهد که مسیر صحیح، مسیر ثقلین است.

عبارت «منار منصوب» نشان می‌دهد که این منار را کسی نصب کرده است (نگاشت ۱م). در عبارات قبلی دیدیم که رسول خدا صلی الله علیه و آله از طرف خداوند این نشانه‌ها و منار را نصب کرده‌اند. جنبه دیگری که در رابطه با منار و اعلام باید به آن توجه کرد، نقش این عناصر در حرکت و مسیر است. کسی که در نقطه‌ای ساکن است، نیازی به مسیریابی ندارد. این حرکت، استعاره‌ای از رشد و ارتقا و پیشرفت است که انسان همواره در طول زندگی به دنبال آن بوده است (نگاشت ۱۰م).

جدول ۵: امیرالمؤمنین علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام منارالنهار هستند.

مبدأ	نگاشت	مقصد
منارة سازه‌ای بلند بوده که توسط یک سازنده ایجاد شده است.		امیرالمؤمنین علیه السلام منصوب از طرف خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله هستند.
منارة برای کسانی است که در حرکت هستند و ایستایی ندارند.		مردم در زندگانی مسیر آخرت را طی می‌کنند و نیاز به هدایت و مسیریابی دارند.
منارة نقش مهمی را در راهنمایی، جهت‌یابی و جلوگیری از گم‌شدن افراد داشته است.		اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در بین مردم نقش هدایت‌گری و مسیریابی را به سمت خدا دارا هستند.
منارة برای کسی است که از آن استفاده کند و برای کسی که به آن بی‌توجه است، کاربردی ندارد.		بی‌توجهی به اهل بیت علیهم السلام ، بی‌توجهی به هدایت است.

۳-۱-۳. استعاره مفهومی اسلام منار مشرف است

امیرالمومنین (علیه السلام) در خطبه ۱۰۵ به توصیف ویژگی‌های اسلام و آثار آن در زندگی پرداخته و می‌فرماید: «...فَهُوَ أَبْلَجُ الْمَنَاهِجِ وَأَوْضَحُ الْوَلَانِجِ، مُشْرِفُ الْمَنَارِ، مُشْرِقُ الْجَوَادِّ، مُضِيءُ الْمَصَابِيحِ، كَرِيمُ الْمِضْمَارِ، رَفِيعُ الْغَايَةِ، جَامِعُ الْحَلَبَةِ...»؛ پس اسلام روشن‌ترین راه‌ها و آشکارترین مذاهب است، مناره آن (راستی و درستی‌اش) در بلندی (و هویدا) است، راه‌های آن درخشان (و نمایان) است، چراغ‌هایش (پیغمبر اکرم و اوصیا آن حضرت تاریکی دل‌های نادانان را) روشنی‌دهنده است و در میدان مسابقه پیش‌رونده است، پایان آن (مقرب‌بودن در درگاه خداوند) بلند است» (نهج البلاغه، خ ۱۰۵).

مناری که در این عبارت برای اسلام توصیف می‌شود منار مشرف است. ویژگی مشرف‌بودن این است که از دورترین مکان‌ها قابل دیدن است و نسبت به سایر مکان‌های بلند باز هم قابل شناسایی و شاخص است (نگاشت ۳م). استعاره مفهومی به‌کار رفته در این عبارت این است که اسلام منار است. مناری که از باقی منارها بالاتر بوده و شاخص و مشرف است. شرافت و اشراف اسلام به سایر ادیان الهی می‌تواند به‌عنوان دین کامل و مورد رضایت خداوند باشد. «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا؛ اسلام حد و مرزهای حدود الهی را مشخص می‌کند و مرز دین مورد رضایت خداوند را از سایر ادیان و خرافات جدا می‌سازد (مأئده، ۳: نگاشت ۷م).

در خطبه‌ای دیگر در توصیف اسلام حضرت می‌فرماید: «فَهُوَ دَعَائِمُ أَسَاخٍ فِي الْحَقِّ أَسْنَاخَهَا وَثَبَّتَ لَهَا آسَاسَهَا وَيَنَابِيعُ غَزْرَتْ عُيُونُهَا وَمَصَابِيحُ شَبَّتْ نِيرَانُهَا وَمَنَارٌ اقْتَدَى بِهَا سَفَارُهَا وَأَعْلَامٌ قَصِدَ بِهَا فِجَاجُهَا وَمَنَاهِلٌ رَوَى بِهَا وُرَادُهَا؛ پس اسلام، آن بنای بلند و با شکوهی است که خداوند پایه‌های آن را در سرزمین حق استوار کرده و شالوده آن را پی افکنده، چشمه‌سارانی است پرآب و جوشان، و چراغی است که فروغ آن سر به فلک کشیده، و مناره‌های روشن‌گر و پرنور آن هر مسافری را رهنمون گردیده و پرچم‌هایی است که راه را از بیراهه نشان دهد و چشمه‌سارانی است که هر که بدان درآید سیراب شود» (نهج البلاغه، خ ۱۹۸). خویی در شرح خود در توضیح «مَنَارٌ اقْتَدَى بِهَا سَفَارُهَا» این‌گونه بیان می‌دارد که منظور از این منار، دلیل‌ها و حجت‌هایی است که اسلام دربردارد و علما از این براهین استفاده می‌کنند و ایشان را به مقصد راهنمایی می‌کند، همان‌طور که نشانه‌های مسیر، مسافران را به مقصد راهنمایی می‌کند (خویی، ۱۴۰۰ ق، ج ۱۲، ص ۲۹۳). در اینجا نیز استعاره حرکت و سفر برای زندگی انسان در مسیر حق استفاده شده است. در کنار این منار، اعلامی هستند که از طریق آن‌ها نیز دره‌ها و مسیرهای صعب‌العبور طی می‌شوند. تعبیر سَفَار تأکید می‌کند که استعاره به‌کار رفته در این عبارت، استعاره مسیر و مسافر در آن است. اسلام مناری است که مانند نشانه بر مسیر قرار گرفته و باعث هدایت مسافران در حال حرکت می‌شود. استعاره

زندگی سفر است و این که انسان ها در جاده ای حرکت می کنند نیز در این عبارت دیده می شود. در نگاشت ۹م به کاربرد مسیریابی در جاده ها برای منار اشاره شده است. اقتدی از ریشه «ق د و» و مطابق نظر ابن فارس، گوهر معنایی آن، اقتباس به چیزی و طلب هدایت از آن است (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق، ج ۵، ص ۶۶). این اقتدی نشان می دهد که مسافران به خواست خود از نشانه های مسیر تبعیت می کنند و نشانه مسافر را مجبور به اطاعت نمی کند (نگاشت ۱۵م). اسلام نیز افراد را به تبعیت از خود مجبور نمی کند و افراد به اراده و اختیار خود و از روی آگاهی دین و مسیر، حرکت خود را انتخاب کنند. خداوند در کلام خود می فرماید: «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ؛ در دین هیچ اجباری نیست و راه از بیراهه به خوبی آشکار شده است. پس هرکس به طاغوت کفر ورزد و به خدا ایمان آورد، به یقین، به دستاویزی استوار، که آن را گسستن نیست، چنگ زده است و خداوند شنوای داناست» (بقره، ۲۵۶).

در ادامه علی (علیه السلام) می فرمایند: «جَعَلَ اللَّهُ فِيهِ مُنْتَهَى رِضْوَانِهِ وَذِرْوَةَ دَعَائِمِهِ وَسَنَامَ طَاعَتِهِ، فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ وَثِيقُ الْأَرْكَانِ، رَفِيعُ الْبُنْيَانِ، مُنِيرُ الْبُرْهَانِ، مُضِيءُ النَّيْرَانِ، عَزِيزُ السُّلْطَانِ، مُشْرِفُ الْمَنَارِ، مُعَوِّذُ الْمَثَارِ؛ خداوند نهایت خشنودی و بلندای ادیان و عالی ترین درجات طاعت خود را در اسلام مقرر فرمود، پس آن نزد ایزد مَنان محکم پایه، بلندمرتبه، روشن دلیل کوبنده، بلندآوازه، عزیز قدرتمند، نوربخش هدایتگر و دشمن به زانو در آورنده است» (نهج البلاغه، خ ۱۹۸).

در این بخش نیز به مشرف بودن منار اسلام بر سایر منارها تأکید می شود.

جدول ۶: استعاره مفهومی اسلام، منار مشرف است.

مبدأ	نگاشت	مقصد
منارة از دور قابل مشاهده است.		شرافت اسلام به سایر ادیان الهی به عنوان دین کامل شده و مورد رضایت خداوند.
منار برای مشخص کردن مرز و حدود یک زمین و تفکیک آن از زمین مجاور، از منار استفاده می شده است.		اسلام حدود دین مورد رضایت خداوند از خرافات را مشخص می کند.
منارة نقش مهمی را در راهنمایی، جهت یابی و جلوگیری از گم شدن افراد داشته است.		اسلام افراد را از گمراهی نجات داده و به مسیر مورد رضایت خداوند هدایت می کند.
منارة کسی را مجبور به تبعیت از راهنمایی خود نمی کند، بلکه انسان عاقل به راهنمایی آن توجه می کند.		اسلام افراد را مجبور به اهتدا نمی کند.

۳-۲. شناسایی منار

۳-۲-۱. افراد باتقوی، منارشناس هستند

در خطبه ۸۷ حضرت در اوصاف متقین، ویژگی ایشان را شناخت منار می‌دانند: «قَدْ أَبْصَرَ طَرِيقَهُ وَ سَلَكَ سَبِيلَهُ وَعَرَفَ مَنَارَهُ وَقَطَعَ غِمَارَهُ؛ راه هدایت را با بصیرت دریافته و در آن گام نهاده و نشانه‌های این راه را به خوبی شناخته و از امواج متلاطم شهوات، گذشته است (نهج البلاغه، خ ۸۷).

در این بیان نیز استعاره زندگی سفر است، به‌کار رفته است. این‌که فرد متقی منار خودش را می‌شناسد؛ یعنی می‌داند برای پیدا کردن راه باید از چه وسیله‌ای استفاده کند و حد و حدود مورد رضای خداوند از کجا مشخص می‌شود و چگونه راه را از چاه باید بشناسد (نگاشت ۶م). ابن میثم در شرح عرفانی این عبارت می‌نویسد:

سالك الى الله گاهی حرکتش در طریق مستقیم نیست؛ چنان‌که به مثل قبل از رسیدن به حدّ کمال قوّه نظری قدم در راه سلوک می‌نهد و گاهی پس از آن‌که در مرحله قوّه نظری و استدلال به حدّ کمال رسید، قدم در راه می‌گذارد. این همان سالکی است که با برهان و دلیل نشانه‌های راه را می‌شناسد. منظور از کلمه «منار» علایمی است که در کنار راه برای هدایت و راهنمایی عابران قرار می‌دهند، ولی در اینجا مقصود، قوانین کلی عملی می‌باشد. ممکن است منظور از منار هدف سلوک، یعنی پیشگاه جلال خداوند و فرشتگان مقرب الهی باشد» (ابن میثم، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۶۱۸). خویی اصل منار را در این عبارت نشانه قرار داده شده بر مسیر می‌داند که باعث می‌شود افراد از جاده اصلی خارج نشوند (نگاشت ۱۳م)؛ لذا کسی که منارشناس است از گمراهی در امان است. از دیدگاه او منار در این عبارت اهل بیت علیهم‌السلام هستند که نشانه‌های یقین هستند و کسی که مسیر سلوک به‌سوی خدا را با قدم صدق و عرفان طی می‌کند، زمانی که امام خویش را بشناسد و خود را ملزم به همراهی او کند، از گمراهی‌ها در امان مانده و به منتهی مقصود می‌رسد. احتمال دیگری که او برای منار می‌دهد، شخص نبی اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وآلهم‌وسلم هستند (خویی، ۱۴۰۰ ق، ج ۶، ص ۱۷۳).

براساس نگاشت ۳م، منار قابل شناسایی است؛ لذا فرد باتقوا منار را می‌شناسد. تعبیر حضرت در این کلام نشان می‌دهد انسان می‌تواند به منار بی‌توجه باشد و لازمه تقوا توجه به منار و شناخت آن است (نگاشت ۱۴م). این منار دنبال کسی نمی‌رود، بلکه آشکارا مسیر را روشن می‌کند و هرکس بخواهد می‌تواند از آن پیروی کند. شناخت منار به‌عهده طالب آن است (نگاشت ۱۵م).

جدول ۷: افراد باتقوی، منارشناس هستند.

مبدأ	نگاشت	مقصد
منارة از دور قابل مشاهده است.	←	شناخت مسیر حق و باطل توسط پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت ﷺ روشن شده است.
منار برای مشخص کردن مرز و حدود یک زمین و تفکیک آن از زمین مجاور، از منار استفاده می شده است.	←	فرد متقی با پیروی از اهل بیت ﷺ هدایت را از گمراهی تشخیص می دهد.
منارة نقش مهمی را در راهنمایی، جهت یابی و جلوگیری از گم شدن افراد داشته است.	←	انسان باتقوا بایستی تحت هدایت حجت الله باشد تا از مسیر بندگی خداوند خارج نشود.
منارة کسی را مجبور به تبعیت از راهنمایی خود نمی کند، بلکه انسان عاقل به راهنمایی آن توجه می کند.	←	پیامبر اکرم ﷺ و اهل بیت ﷺ افراد را مجبور به تبعیت نمی کنند، بلکه انسان باتقوا به اراده و خواست خود از ایشان پیروی می کند.

۳-۲-۲. گمراهان به منار تقوی توجه نکرده اند

امام علی علیه السلام اهل گمراهی را کسانی معرفی می کنند که عقل آن ها به واسطه چراغ های هدایت روشن نشده و به منار تقوی توجه نکرده اند: «أَيُّنَ الْعُقُولُ الْمُسْتَضِيحَةُ بِمَصَابِيحِ الْهُدَى وَالْأَبْصَارُ اللَّامِحَةُ إِلَى مَنَارِ التَّقْوَى؛ کجایند آن عقل ها که از چراغ هدایت نور می گیرند، و آن چشم ها که به مناره ها و نشانه های تقوا دوخته شده اند» (نهج البلاغه، خ ۱۴۴). ابن میثم فقط به استعاری بودن منار در این عبارت اشاره می کند و توضیح بیشتری به آن اضافه نکرده است (ابن میثم، ۱۴۰۴ ق، ج ۳، ص ۱۹۰). خوبی و ابن ابی الحدید نیز توضیح بیشتری از منارالتقوی ارائه نمی دهند. اللامحة در لغت از ریشه «ل م ح» گرفته شده است که خلیل فراهیدی درخشیدن و تابش برق معنا می کند و «لَمَحَ ببصره» را نگاه کوتاه می داند (فراهیدی، ۱۴۰۹ ق، ج ۳، ص ۲۴۳). ابن فارس نیز گوهر معنایی «ل م ح» را درخشش شیء معنا کرده است (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق، ج ۵، ص ۲۰۹). فیومی لامح را نگاه ممتد و پیوسته معنا می کند (فیومی، ۱۴۱۴ ق، ۱۴۱۴ ق، ج ۲، ص ۵۵۸). در جمع بندی معنای لغتی لامح می توان گفت که جنبه روشنایی و درخشندگی منار باعث می شود افرادی از تابش آن استفاده کنند و همواره آن را مد نظر داشته باشند (نگاشت ۲م). در تحلیل نگاشت های این عبارت اولین نکته در معرض بودن و نمایان بودن منار است. منار

تقوی همواره برای همه افراد قابل ملاحظه است (نگاشت ۳م). این خود افراد هستند که باید به منار تقوا توجه کنند و منار کسی را مجبور به پیروی از خود نمی‌کند (نگاشت ۱۵م). کسانی که اهل هدایت هستند همواره چشم خود را به منار تقوا دوخته‌اند و چشم از آن بر نمی‌دارند، گویی اندکی بی‌توجهی می‌تواند انسان را در مسیر گمراهی و ضلالت قرار دهد (نگاشت ۱۳). مسیر و راهنمایی مسیر برای افرادی است که در حرکت هستند؛ گرچه گذر زمان خود حرکت را در پی دارد، اما استعاره مسیر و رسیدن به مقصد گواهی از رشد و تلاش برای رسیدن دارد (نگاشت ۱۰م).

جدول ۸: گمراهان به منار تقوی توجه نکرده‌اند.

مبدأ	نگاشت	مقصد
بر روی مناره آتش یا چراغ قرار داده می‌شود تا از طریق آن مسیریابی صورت گیرد.		منار تقوا تابش و نورانیت دارد.
مناره از دور قابل مشاهده است.		منار تقوا نیز برای افراد قابل مشاهده است.
منار برای کسانی است که در حرکت هستند.		انسان در مسیر رشد خود در حرکت است.
مناره نقش مهمی را در راهنمایی، جهت‌یابی و جلوگیری از گم‌شدن افراد داشته است.		انسان با تقوا برای باقی ماندن در مسیر و عدم گمراهی باید از منار تقوا استفاده کند.

۳-۳. عوامل تأثیرگذار در هدایت منار

۳-۳-۱. منار مندرس می‌شود

امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در بخشی از خطبه ۸۹، به دوران قبل از ظهور پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) اشاره می‌کنند و می‌فرمایند: «أَرْسَلَهُ عَلَى حِينِ فِتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ وَطُولِ هَجْعَةٍ مِنَ الْأُمَمِ وَاعْتِزَامٍ مِنَ الْفِتَنِ وَانْتِشَارٍ مِنَ الْأُمُورِ وَتَلَطُّ مِنَ الْحُرُوبِ وَالْدُّنْيَا كَاسِفَةُ النُّورِ ظَاهِرَةُ الْغُرُورِ عَلَى حِينِ اصْفِرَارٍ مِنْ وَرَقِهَا وَإِيَّاسٍ مِنْ ثَمَرِهَا [إِعْوَارٍ] اغْوَارٍ مِنْ مَائِهَا قَدْ دَرَسَتْ مَنَارُ الْهُدَى وَظَهَرَتْ أَعْلَامُ الرَّدَى؛ خداوند پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را هنگامی فرستاد که مدت‌ها از بعثت پیامبر پیشین گذشته بود و (لذا) امت‌ها در خواب عمیقی فرو رفته و فتنه‌ها مردم را هدف گرفته بود. در زمانی که اعمال خلاف در میان مردم منتشر بود و آتش جنگ‌ها زبانه می‌کشید؛ دنیا بی‌نور و پر از مکر و غرور بود. در آن زمان که برگ‌های زندگی به زردی گراییده و امید از باروری درختانش، قطع شده و آب‌هایش در زمین فرو رفته بود، مناره‌های

هدایت کهنه و فرسوده و پرچم‌های ضلالت و هلاکت، آشکار گشته بود» (نهج البلاغه، خ ۸۹). پیامبر خدا ﷺ زمانی مبعوث شدند که فاصله بسیار زیادی از حضرت عیسیٰ (علیه السلام) گذشته بود. با وجود این که در طول این دوره، حجت‌های خدا در زمین حضور داشتند (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۱۷۸)، اما گمراهی‌ها گسترش یافته بود و انواع انحرافات اخلاقی و اعتقادی دنیا را فراگرفته بود. امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) از واژه «قَدْ دَرَسَتْ مَنَارُ الْهُدَى» برای توصیف آن دوره استفاده می‌کنند. واژه دَرَسْ مطابق آنچه ابن فارس بیان می‌کند به معنی مخفی شدن، محوشدن و افتادگی است (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق، ج ۲، ص ۲۶۷). راغب اصفهانی «درس الدار» را به معنای «آثار باقی مانده از خانه» معنا کرده و توضیح می‌دهد وقتی اثر چیزی باقی مانده است، یعنی خود آن از بین رفته است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ص ۳۱۱). این که منار هدایت مندرس شده است نشان می‌دهد که با وجود این که حجت‌های خدا در زمین حضور داشته‌اند، اما این منارها مخفی بوده‌اند و یا مردم از آن‌ها استفاده نمی‌کرده‌اند؛ لذا شاخصی برای نمایاندن حدود الهی و مرز دین از بی‌دینی قابل مشاهده نبوده است (نگاشت ۷م). نه پیامبری در جامعه حضور داشته و نه آموزه‌های حقیقی آن پیامبر رواج دارد (نگاشت ۳م). شرک و بت‌پرستی جایگزین یکتاپرستی شده و حتی انسانیت و آموزه‌های اخلاقی پیامبران گذشته نیز تغییر کرده و جای خود را به بی‌اخلاقی داده است. در سایه این مخفی شدن و مندرس شدن منار هدایت، انواع فتنه‌ها در جامعه رواج داشته و کل جامعه را هدف حمله خود قرار داده است و موجب هلاک افراد آن می‌گردد (نگاشت ۱۳م). با این که افراد زنده هستند و در بیداری به زندگانی مشغول هستند، اما به جهت این که روح هدف زندگانی از آن‌ها رخت بر بسته است، چونان افرادی هستند که در خواب به سر برده و به سادگی از این خواب بیدار نمی‌شوند (نگاشت ۱۰م).

عبارت «اعلام الردی» که آشکارشدن پرچم‌های گمراهی است در کنار «منار الهدی» نشان می‌دهد که با مندرس شدن و پنهان شدن منار هدایت، پرچم ضلالت آشکار می‌شود. با وجود این که منارة قدرتمندتر و باعظمت‌تر از رایة است، اما پنهان شدن منارة موجب قدرت یافتن پرچم‌های سپاه ضلالت گمراهی است. همچنین می‌توان بیان داشت که پرچم‌های هدایت در کنار پرچم‌های ضلالت افراشته است و هر یک از این دو راه روشن است، اما با پنهان شدن منارة، قدرت تشخیص بین اعلام هدایت و اعلام ضلالت دشوار می‌گردد.

از ویژگی‌های منارة بلند بودن و شاخص بودن است؛ طوری که از فاصله‌های دور قابل مشاهده و موجب هدایت افراد به مسیر درست می‌شود (نگاشت ۳م و ۱۳م). پیامبران الهی نیز در جامعه شاخص بوده و از عاقل‌ترین افراد جامعه توسط خداوند برگزیده می‌شوند (کلینی، ۱۴۰۷ ق، ج ۱، ص ۱۳). همچنین منارة راه را از بیراهه مشخص می‌کند و در تاریکی‌های شب، با نوری که دارد

باعث نجات افراد از گم‌گشتگی و هلاکت می‌شود. پیامبران الهی نجات‌بخش انسان‌ها از بیراهه‌های گمراهی هستند و با نوری که خداوند از عقل و وحی در اختیار آن‌ها قرار داده، روشنی‌بخش مسیرهای تاریک زندگی هستند (نگاشت ۱۳م). مناره اگر حدود یک زمین را مشخص می‌کنند، پیامبران الهی نیز حدود دین و خواست خداوند را مشخص می‌کنند و شیوه بندگی، شکرگزاری معبود را آن‌طور که خالق می‌پسندد روشن می‌سازند (نگاشت ۷م).

جدول ۹: منار مندرس می‌شود.

مبدأ	نگاشت	مقصد
مناره از دور قابل مشاهده است.		در دوره جاهلیت حجت‌های الهی پنهان بوده‌اند.
برای مشخص کردن مرز و حدود یک زمین و تفکیک آن از زمین مجاور، از منار استفاده می‌شده است.		حدود الهی و آنچه مورد رضای خداوند است، در دوران جاهلیت روشن نبوده است.
مناره نقش مهمی را در راهنمایی، جهت‌یابی و جلوگیری از گم‌شدن افراد داشته است.		در دوران جاهلیت، به جهت آشکار نبودن حجت‌های الهی، مسیر هدایت ناشناخته بوده و بیشتر افراد جامعه در مسیر گمراهی بوده‌اند.
مناره برای کسی است که در حرکت است.		در جاهلیت، رکورد و ایستایی در مسیر رشد وجود داشته است.

۳-۲-۳. دنیاپرستی موجب ندیدن منار هدایت است

امام علی علیه السلام در بخشی از نامه ۳۱ می‌فرماید: «سَلَكْتُ بِهِمْ الدُّنْيَا طَرِيقَ الْعَمَى وَأَخَذْتُ بِأَبْصَارِهِمْ عَنْ مَنَارِ الْهُدَى فَتَاهُوا فِي حَيْرَتِهَا وَغَرِقُوا فِي نِعْمَتِهَا وَاتَّخَذُوهَا رَبًّا فَلَعِبَتْ بِهِمْ وَلَعِبُوا بِهَا وَنَسُوا مَا وَرَاءَهَا؛ دنیا آنان را در طریق کوری به‌راه انداخته و چشم‌هاشان را از دیدن نشانه‌های هدایت بر بسته، در حیرت و سرگردانی دنیا مانده و در نعمت‌های آن غرق گردیده‌اند. آن‌ها را مالک و پروردگار خویشان برگزیده‌اند. دنیا آن‌ها را و آن‌ها دنیا را به بازی گرفته و ماورای آن را فراموش کرده‌اند» (نهج البلاغه، ترجمه مکارم شیرازی).

یکی از عواملی که کارکرد هدایتی منار را مختل می‌کند، آلودگی به دنیا و دنیاپرستی است. سرگرم شدن به مظاهر مادی دنیا موجب غفلت شده و باعث غرق شدن افراد در نعمت‌های دنیا می‌شود. ابن میثم طریق العمی را مسیر جهالت توصیف می‌کند و همان‌طور که کور نمی‌تواند مسیر

خود را پیدا کند، دنیا طلبی موجب کور شدن بصیرت عقل شده و منار هدایت و آیات الهی را نمی بیند (ابن میثم، ۱۴۰۴ ق، ج ۵/ف ص ۴۱). استعاره حرکتی در اینجا نیز با سلوک در راه تکرار می شود و نقش منار در هدایت گری در مسیر تأکید می گردد (نگاشت ۱۳م). این که دنیا پرستان چشم خود را از منار هدایت بسته اند نشان دهنده آن است که مناره کسی را مجبور به تبعیت از خود نمی کند (نگاشت ۱۵م).

جدول ۱۰: دنیا پرستی موجب ندیدن منار هدایت است.

مبدأ	نگاشت	مقصد
مناره کسی را مجبور به تبعیت از راهنمایی خود نمی کند.		دنیا پرستان به اختیار خود چشم از منار هدایت بسته اند.
مناره نقش مهمی را در راهنمایی، جهت یابی و جلوگیری از گم شدن افراد داشته است.		دنیا پرستی باعث انحراف از مسیر هدایت می شود.

۱۲۹

ذهن

۳-۳-۳. در دوران فتنه منار پنهان می شود

در خطبه ۹۳ امیرالمؤمنین (علیه السلام) به پیش بینی فتنه بنی امیه پس از خود اشاره می کنند. دوره ای که برخی رسوم دوران جاهلیت بازگشت می کند و مردم نمی توانند منار هدایت را ببینند و اهل بیت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز در آن زمان مهجور هستند. «تَرِدُ عَلَيْكُمْ فِتْنَتُهُمْ [شوها] شَوْهَاءَ مَخْشِيَةٍ وَقَطْعاً جَاهِلِيَّةً، لَيْسَ فِيهَا مَنَارٌ هُدًى وَلَا عِلْمٌ يُرَى؛ فتنه های آن ها پشت سر یکدیگر بر شما وارد می شود؛ با قیافه ای زشت و ترسناک و همراه پاره ای از آداب و رسوم جاهلیت، در آن زمان نه راهنمایی در آن میان خواهد بود و نه پرچم نجاتی» (نهج البلاغه، خ ۹۳). ابن میثم در توضیح این فراز نبود منار هدایت را در این دوره، نبود امام عادل و قانون حقی که از آن تبعیت شود می داند (ابن میثم، ۱۴۰۴ ق، ج ۲، ص ۳۹۳). خویی نیز نبود منار هدی را نبود امامی که به واسطه او مردم هدایت شوند و از نور او بهره گیرند توضیح می دهد (خویی، ۱۴۰۰ ق، ج ۷، ص ۹۱).

در این کلام نیز منار به واسطه هدایت گری آن متمایز می شود، اما در توصیف این دوره، فتنه بنی امیه باعث شده است که منار هدایتی برای مردم قابل شناسایی نبوده تا مردم به وسیله آن راه خود را پیدا کنند و از گمراهی نجات یابند (نگاشت ۳م). نه تنها منار هدایت قابل تشخیص نیست، بلکه نشانه و پرچمی هم قابل شناسایی نیست. این موضوع نشانگر آن است که فتنه، بسیار سهمگین و دشوار است، طوری که با وجود حجت خدا در جامعه، دسترسی به ایشان بسیار دشوار و مورد کنترل حکومت بوده است گویی برای کسی که این دسترسی را نداشته است، مناری و علمی وجود

ندارد. آنچه این منار را پنهان کرده است یا از بین برده است، می تواند وجود فتنه، رسوم جاهلیت، ترور و قتل و اقداماتی باشد که در دوره سیاه خود بنی امیه مرتکب آن شدند و همواره مؤمنین راستین را در محدودیت و حصر قرار می دادند. نبود منار هدایت باعث می شود مردم در ضلالت و گمراهی، مسیر هدایت را تشخیص نداده و منحرف شوند (نگاشت ۱۳م).

همچنین در خطبه ۱۵۱ به اوصاف دوران فتنه اشاره کرده و می فرمایند: «تَغِيضُ فِيهَا الْحِكْمَةَ وَتَنْطِقُ فِيهَا الظُّلْمَةُ وَتَدُقُّ أَهْلَ الْبَدْوِ بِمَسْحَلِهَا وَتَرْضُضُهُمْ بِكُلْكُلِهَا. يَضِيغُ فِي غُبَارِهَا الْوُحْدَانُ وَيَهْلِكُ فِي طَرِيقِهَا الرُّكْبَانُ، تَرِدُ بِمَرِّ الْقَصَا وَتَحْلُبُ عَيْطَ الدِّمَاءِ وَتَثْلُمُ مَنَارَ الدِّينِ وَتَنْقُضُ عَقْدَ الْيَقِينِ؛ حکمت و دانش فروکش می کند و ستمگران به سخن در می آیند. این فتنه (از شهرها به روستاها کشیده می شود و) بادیه نشینان را با ابزار خود درهم می کوبد و با سینه خود آن ها را له می کند؛ افراد پیاده و تنها در غبار آن گم می شوند و افراد سواره در مسیر آن نابود می گردند. این فتنه با تلخی ها و با شدت وارد می شود و خون های تازه ای می دوشد، علایم دین را خراب می کند و رشته های یقین را از هم می گسلد». واژه «ث ل م» مطابق آنچه ابن فارس بیان می دارد، ترک و شکستگی ای است که در لبه چیزی ایجاد می شود و مانند سوراخی در لبه ظرف است (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق، ج ۱، ص ۳۸۴). زخمخشی کاربرد ثلم را کاربردی مجازی می داند که انگار حفره ای در یقین ایجاد شده است (زخمخشی، ۱۹۷۹ م، ص ۷۶).

با وجود این که منار مستحکم و بزرگ است، فتنه می تواند کارایی آن را گرفته و آن را از دیده ها پنهان کند (نگاشت ۳م). از کار افتادن کارکرد منار با خراب شدن آن همراه است و دیگر در این شرایط مردم نمی توانند مسیر صحیح را تشخیص دهند و به گمراهی دچار می شوند و یقین آن ها به شک تبدیل می گردد (نگاشت ۱۳م).

جدول ۱۱: در دوران فتنه منار پنهان می شود.

مبدأ	نگاشت	مقصد
منارة از دور قابل مشاهده است.		فتنه می تواند منار را با غبار بپوشاند و باعث شود از دیده شدن بیفتد.
منارة نقش مهمی را در راهنمایی، جهت یابی و جلوگیری از گم شدن افراد داشته است.		فتنه باعث می شود مسیر هدایت قابل تشخیص نباشد.

نتیجه

در این پژوهش، کاربردهای استعاری مفهوم «منار» و «منارة» در نهج البلاغه براساس رویکرد زبان‌شناسی شناختی و استعاره مفهومی بررسی شد. نتایج نشان می‌دهد که منار به‌عنوان حوزه مبدأ، نماد هدایت‌گری و مسیریابی است و از طریق نگاشت‌های استعاری، شخصیت‌هایی مانند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، امیرالمؤمنین علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام و همچنین دین اسلام، به‌عنوان منارهای حوزه مقصد معرفی شده‌اند. از مهم‌ترین ویژگی‌های این نگاشت‌ها می‌توان به نمایان‌بودن منار برای همگان، روشنی‌بخشی، شناخت حدود و مرزهای دین، مسیر رسیدن به خداوند، و جلوگیری از انحراف مردم از راه حق اشاره کرد.

بخش دیگری از یافته‌ها بیانگر آن است که شناخت منار هدایت در نهج البلاغه به‌عنوان استعاره‌ای برای شناخت راه‌های تقوا و هدایت به‌کار رفته است. افراد متقی با شناخت منار هدایت، همواره مراقب هستند تا از مسیر حق خارج نشوند و نگاه خود را به حجت‌های الهی به‌عنوان منار هدایت معطوف می‌دارند. این امر عاملی کلیدی در حفظ آنان در مسیر تقواست. در مقابل، بی‌توجهی به منار هدایت، موجب گمراهی و انحراف از صراط مستقیم می‌شود.

علاوه بر این عواملی شناسایی شدند که می‌توانند کارکردهای هدایتی منار را مختل کنند. پیش از بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، در دوران جاهلیت، منار هدایت مندرس شده بود و مردم قادر به تشخیص مرزهای دین از انحرافات نبودند. رسوم جاهلی جایگزین آیین حنیف ابراهیمی شده بود و حجت‌های الهی در اقلیت و محدودیت به‌سر می‌بردند. همچنین دنیاپرستی و غرق‌شدن در نعمات مادی، بدون توجه به خالق آن‌ها، موجب ازدست‌رفتن بصیرت و بی‌توجهی به منار هدایت می‌شود. از دیگر عوامل اختلال‌زا، غبار فتنه است که وضوح و دسترسی به منار هدایت را مخدوش می‌سازد. می‌توان این تعبیر را در چارچوب گفتمان انتقادی امام علیه السلام نسبت به فتنه‌های پس از خود تفسیر کرد. براساس یافته‌های پژوهش، شناخت و پیروی از منارهای هدایت در هر دوره‌ای باید مورد توجه انسان‌های متقی و جامعه ایمانی قرار گیرد و همواره از آفت‌های مسیر هدایت پرهیز شود. تبیین این موضوع در دوره غیبت امام عصر علیه السلام به‌عنوان موضوعی برای پژوهش‌های آینده پیشنهاد می‌گردد.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم.
نهج البلاغه.
۱. ابن ابی الحديد، عبد الحمید بن هبة الله (۱۴۰۴ ق). شرح نهج البلاغه (ابن ابی الحديد)، قم: مكتبة آية الله مرعشي نجفی رحمته.
 ۲. ابن اثیر جزری، مبارك بن محمد (۱۳۶۷ ق). النهاية في غريب الحديث والأثر، قم: مؤسسه مطبوعاتي اسماعيليان.
 ۳. ابن فارس، احمد بن فارس (۱۴۰۴ ق). معجم مقاييس اللغة، قم: مكتب الاعلام الاسلامي.
 ۴. ابن منظور، محمد بن مكرم (۱۴۱۴ ق). لسان العرب، بيروت: دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع - دار صادر.
 ۵. ابن میثم، میثم بن علی (۱۳۷۵). ترجمه شرح نهج البلاغه ابن میثم، مترجمان قربانعلی محمدی مقدم؛ علی اصغر نوایی یحیی زاده؛ محمد صادق عارف؛ حبیب الله روحانی؛ محمدرضا عطایی، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی.
 ۶. ابن میثم، میثم بن علی (۱۴۰۴ ق). شرح نهج البلاغه (ابن میثم)، تهران: دفتر نشر الكتب.
 ۷. افراسی، آریتا (۱۳۹۵). مبانی معناشناسی شناختی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
 ۸. افراسی، آریتا (۱۳۹۱). حسامی، تورج؛ کریستینا سالاس، بناتریس، «بررسی تطبیقی استعاره های مفهومی جهتی در زبان های اسپانیایی و فارسی»، جستارهای زبانی (پژوهش های زبان و ادبیات تطبیقی).
 ۹. افراسی، آریتا؛ افخمی ستوده، حنیف (بهار ۱۳۹۶). «تبیین معانی علی در تفسیر کشاف برمبنای استعاره های مفهومی»، مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی، ص ۳-۲۰.
 ۱۰. الأزدی، معمر بن راشد (۱۴۰۳ ق). الجامع، بيروت: توزيع المكتب الإسلامي.
 ۱۱. الذهلي الشيباني، محمد بن هبيرة (۱۴۱۷ ق). الإفصاح عن معاني الصحاح، رياض: دار الوطن.
 ۱۲. چارتیس بلک، جان اتان (۱۳۹۷). تحلیل انتقادی استعاره رویکردی شناختی پیکره ای، قم: لوگوس.
 ۱۳. خویی، حبیب الله بن محمد؛ منهاج البراعة، تهران: مكتبة الاسلامیة.
 ۱۴. داوری اردکانی، رضا؛ نیلی پور، رضا؛ قائمی نیا، علیرضا؛ جی ان جاج، انتونی؛ یار محمدی، لطف الله (۱۳۹۳). زبان استعاری و استعاره های مفهومی، تهران: شرکت نشر کتاب هرمس.
 ۱۵. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). لغت نامه دهخدا، تهران: روزنه.
 ۱۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ ق). مفردات ألفاظ القرآن، بيروت: دار القلم.
 ۱۷. زمخشری، محمود بن عمر (۱۴۱۷ ق). الفائق في غريب الحديث، بيروت: دار الكتب العلمية.

۱۸. زمخشری، محمود بن عمر (۱۹۷۹م). اساس البلاغة، بیروت: دار صادر.
۱۹. شوشتری، محمد تقی (۱۴۱۸ ق). بهج الصباغة، تهران: امیرکبیر.
۲۰. صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد (۱۴۱۴ ق). المحيط في اللغة، بیروت: عالم الكتاب.
۲۱. فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ ق). کتاب العين، قم: نشر هجرت.
۲۲. فیومی، احمد بن محمد (۱۴۱۴ ق). المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، قم: مؤسسه دارالهجرة.
۲۳. قائمی نیا، علیرضا (۱۴۰۱). استعاره‌های مفهومی و فضاهاى قرآن، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۲۴. قائمی نیا، علیرضا؛ نصرتی، شعبان؛ فریدی خورشیدی، منا (۱۳۹۹) «استعاره مفهومی وحی رسالی در قرآن کریم»، ذهن، ص ۵-۳۴.
۲۵. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ ق). الکافی. تهران: دارالکتب الإسلامية.
۲۶. کوفی، فرات بن ابراهیم (۱۴۱۰ ق). تفسیر فرات الکوفی، محقق/ مصحح محمد کاظم، تهران: مؤسسه الطبع و النشر فی وزارة الإرشاد الإسلامی.
۲۷. مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ ق). بحار الأنوار فی بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۲۸. نصرتی، شعبان؛ رکعی، محمد (۱۴۰۰). معناشناسی شناختی در کاربست متون و حیانی، قم: معارف اهل بیت الطاهرين (علیهم السلام).
29. Barcelona, Antonio (2003). **Metaphor and Metonymy at the Crossroads, A Cognitive Perspective**, Berlin: De Gruyter.
30. Cameron, Lynne and Juup Stelma (2007). "Metaphor Clusters in Discourse", **Journal of Applied Linguistics**.
31. Kövecses, Zoltán (2010). **Metaphor: A practical introduction**, New York: Oxford.
32. Lakoff, George & Johnson, Mark (1980). **Metaphors We Live By**, Chicago: The University of Chicago.
- Trethewey, K. R. (2018). **Ancient lighthouses**, Jazz-Fusion Books as cited in Wikipedia, 2026 (https://en.wikipedia.org/wiki/Lighthouse#cite_ref-1)

